

ДИСКУСІЇ ТА РЕЦЕНЗІЇ

УДК 528.9.

В.О. Літинський, В.І. Ващенко

Національний університет “Львівська політехніка”

І.М. Кочан

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЩОДО УМОВНИХ ЗНАКІВ ДЛЯ ТОПОГРАФІЧНИХ ПЛАНІВ МАСШТАБІВ 1:5000, 1:2000, 1:1000, 1:500 ВИДАННЯ 2001 РОКУ

© Літинський В.О., Ващенко В.І., Кочан І.М., 2006

Проаналізовано Умовні знаки для топографічних планів масштабів 1:5000, 1:2000, 1:1000, 1:500, виданих вперше українською мовою у 2001 році. Показано, що у цьому виданні не виправдано зменшена кількість умовних знаків порівняно з Умовними знаками 1989 року, а також допущено багато мовних помилок.

Analysis of conventional signs for topographical plans with 1:5000, 1:2000, 1:1000, 1:500 scales that was firstly published in Ukrainian language at 2001 is made in this article. It is showed that in 2001 year edition quantity of conventional signs as compared to 1989 year edition was unjustly decreased and lots of philological mistakes were made.

Основними офіційними документами, що регламентують створення великомасштабних карт, є Інструкція з топографічного знімання у масштабах 1:5000, 1:2000, 1:1000, 1:500 та Умовні знаки для топографічних планів цих самих масштабів.

За останні 30 років у колишньому Радянському Союзі Умовні знаки для великомасштабних топографічних планів видавалися двічі (1973, 1989 рр.).

Наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 3 серпня 2001 року за № 295 затверджені й набули чинності з 1 січня 2002 року обов'язкові для всіх установ, організацій, підприємств, незалежно від їхньої відомчої належності, “Умовні знаки для топографічних планів масштабів 1:5000, 1:2000, 1:1000, 1:500” (м. Київ, 2001).

З набуттям чинності цих знаків колишні “Условные знаки для топографических планов масштабов 1:5000, 1:2000, 1:1000, 1:500” (М.; Недра, 1989) вважаються недійсними.

Беззаперечно, що вихід у світ нових Умовних знаків для великомасштабних карт – це знаменна подія у царині геодезії нашої держави. Такі Умовні знаки, без сумніву, необхідні усім спеціалістам, які створюють та використовують великомасштабні карти.

Разом із тим, на нашу думку, не завадило б дати можливість фахівцям у галузі геодезії, картографії, аерофотознімання ознайомитися з проектом цих Умовних знаків з тим, щоб, враховуючи важливість такого документа та для максимального усунення помилок, знайти найдоцільніші критерії створення Українських топографічних знаків, оскільки все-таки остаточним продуктом геодезичних дій здебільшого є топографічна карта.

Аналіз Умовних знаків 2001 року наштовхнув нас на те, щоб висловити деякі застереження та міркування.

Передусім щодо назви „Умовні знаки для топографічних *планів...*” Уживання терміна „план”, як ми вже зазначали в [1], недоцільне. Ще 1967 року у [2] на с. 261 констатували «В настоящее время съёмки, как правило, опираются на пункты государственной геодезической сети. Координаты этих пунктов вычислены на плоскости в поперечно-цилиндрической проекции Гаусса, т. е. они получены с учетом поправок за переход от сфероидической поверхности на плоскость.

Вследствие вышеизложенного понятие «план местности» в том виде, как оно было введено у §5 (уменьшенное и подобное изображение на бумаге горизонтальной проекции сравнительно небольшого участка местности), по существу утрачивает свой смысл и совпадает с понятием «карта местности». Крім того, у зв'язку з вимогами [3] п. 1.1.22, широким застосуванням приймачів GPS та появою електронних тахеометрів, об'єднаних із приймачами GPS, виконання топографічного знімання тільки на знімальній основі без прив'язування її до пунктів державної геодезичної мережі чи мережі згущення недоцільне, а отже, поняття топографічних планів, як таких, відійшло у минуле.

По-друге, у назві [3] використовують термін знімання, а у розглядуваних Умовних знаках та сучасних інших документах – зйомка. Складається враження, що це робиться навмисне. Бо вже багато разів обговорювалося вживання цього терміна. Російською – *снимок – съёмка* – українською *зйомка* звучить неприродно, це по суті калька з російської мови. В нашій мові здавна уживають – *знімок – знімання*. Так, у [5] слова „зйомка” немає.

Замість прийменника „при” доречніше вживати – під час, для, у разі, а замість прийменника “по” – слід уживати за.

Далі – Умовні знаки створені тільки на ті об'єкти місцевості, які притаманні території України. Ось тому і кількість умовних знаків скоротилася.

Як і попередні видання [9], це видання складається з двох частин. У *першій* частині включно до 111 с. подано умовні знаки (символи), назви та характеристики об'єктів місцевості. *Друга* частина – текстова (112–242 с.). Тут уміщено пояснення та рекомендації щодо застосування знаків та їхніх характеристик, перелік скорочень, якими підписують об'єкти.

На відміну від попереднього видання, в цих Умовних знаках згруповані й окремо подані об'єкти культового, культурного та соціального призначення (дві таблиці).

Кількість умовних знаків у виданнях різних років: 1973 р. – 391 у 86 таблицях (49 с. пояснень), 1989 р. – 495 у 118 таблицях (149 с. пояснень), 2001 – 422 у 107 таблицях (130 с. пояснень).

Позитивним у виданні є об'єднання умовних знаків, що належать до будівель. Але у цьому самому розділі немає таких умовних знаків, як *брандмауери* та *димарі*.

У зв'язку з тим, що текстова частина Умовних знаків фактично перекладена з російської мови, а також через те, що такі спеціальні терміни уперше вжито у виданнях такого типу, виносимо на дискусію терміни, які, на нашу думку, неточно вживаються в Умовних знаках. Згрупуємо ці зауваження за смисловими значеннями:

№ умовного знака	Подано в Умовних знаках	Пропонується
1, 4(2), 10 (5)	Позначка центру	Позначка центра
1	2	3
2, 4, 60, 70, 75, 76, 81, 94, 95, 97, 98, 112, 113, 114, 115, 118, 130, 134, 146, 169, 177, 178, 183, 190, 200, 202, 217, 229, 230, 231, 233, 248, 262, 263, 287, 298, 316, 318 – 321, 324, 326, 329, 330, 331, 332, 338, 339, 340, 342, 343, 352, 354, 372, 392, 393.	Цифри	Числа
5	Зйомочних	Знімальних
5.4), 20	На кутах будівель	На рогах будинків (споруд)
12, 13, 14, 15	Будівлі ...вогнестійкі (...шлакоблочні)	Будівлі... вогнетривкі (...жужелеблокові)
48, 49, 50, 51, 52	1) кам'яні, 2) дерев'яні	1) вогнетривкі, 2) невогнетривкі

Продовження таблиці

1	2	3
13	Будівлі... (...саманні, глинобитні)	Будівлі... (ламп'ячні, вальковані)
18	Будинки, що будуються	Споруджувані будинки
27	Входи на станції	Входи до станцій
28, 2)	грати	грати
30	Нависаючі	Навислі
35, 36, 37	Навіс (сарай)	Повітка, дровітня,
37, 2)	Навіси на підкосах та навіси – козирки	Піддашня на підкосах та дашки
44	Погреби	Льохи
47, 2)	Тумби	Боввани
48	Церкви... з куполами	Церкви ... з банями
60	Будівлі з трубами (... труб..)	Будівлі з димарями або коминами (...димарів...)
60	котелень	казанних
62, 63	Вишки	Вежі
65, 2), 66, 67, 68, 69, 70, 71	Устя основних шахтних ... 2) ... копрів	Гирло основних шахтних ... 2) ... кап'ярів
73 1)	свердловини ... буріння	свердловини ... свердління
75	Відвал	Звалище
84	Крани підйомні	Крани підймальні
89	Блискавковідводи	Громозвід, блискавкозвід
94, 4)	... і провис їх	... і їхнє обвисання
98, 3); 113, 2)	... або перекриті наносами	... або замулені
99, 111	Каналізація зливна	Каналізація дощова
99, 104(5,6), 105(1), 106, 107, 108, 109, 112, 113	Трубопроводи, нафтопроводи, повітропроводи, газопроводи, мазутопроводи, бензопроводи, попелопроводи	Трубоводи, нафтоводи, повітроводи, газоводи, мазутоводи, бензоводи, попеловоди. (У випадках подачі під тиском: водогін, нафтогін тощо).
104, 4)	Трубопроводи в коробах	Трубоводи в жолобах коробчастих
105, 4), 139, 140, 144, 174	Що споруджуються	Споруджувані
105, 9)	Пункти контрольно-розподільчі	Пункти контрольно-розподільні
114, 115, 116, 117, 118, 119, 120	Засоби управління	Засоби керування
121, 2)	Шафи телефонні розподільчі	Шафи телефонні розподільні
136	Залізничі електрофіковані	Залізничі електрифіковані
145	Дороги підвісні, їх...	Дороги почіпні, їхні...
147, 148, 178	у виїмках	у викопах
152	Стрілки...	Вилиці...
157	... та площадки	... та майданчики
169, 3)	... доріжки	... доріжки

Продовження таблиці

1	2	3
164	Диски попереджуючі	Диски попереджувальні
183, 1)	Цифри – підпис числа кілометражу	Числа – кілометраж
183, 2)	Показчики доріг	Дороговкази
187	Лотки для спуску лісу	Лотоки для спускання лісу
190	Огорожені	Огороджені
192	По болотах	На болотах
198*	При змішаному характері	Для змішаного характеру
Таблиця 47 (*)	береться берегова лінія	приймають берегову лінію
Таблиця 1, 49 (*)	При (розміщенні) складанні топографічних планів	Для (розміщення) складання топографічних карт
214	при проєднанні	у поєднанні
218 1), 2)	по довжині	за довжиною
232	заслінками	засувками
233	Устя	Гирло
237	ступінчасті	східчасті
246	ширина по верху	ширина зверху
249	Споруди... та сміттєвловлюючі	Пристрої... та сміттєвловлювальні
255	позначки по верху та біля основи стінки	позначки верху та основи стінки
258	Ряжі	Зруби
260	Льодорізи	Кригорізи
264	Промплощадки морських нафтопромислів, що споруджуються	Проммайданчики морських нафтопромислів споруджуваних
278	вітряним двигуном	вітряком
284	підключення	під'єднання
287	відстійники	відстійники
296, 2)	споруді з спільними	споруді зі спільними
243, 301	Лотки, дер. лоток	Лотоки, дер. лотік
327	глинисті	глинясті
333	при ручному нанесенні, при автоматизованому нанесенні	в ручному нанесенні, в автоматизованому нанесенні
334	Характеристики лісових масивів	Характеристики лісів
338	Поросль	Підлісок
339	Лісопосадки	Лісонасадження
352, 4)	середня	середня
353	посадки	насадження
354	при з'йомці	під час знімання
357	при подеревній з'йомці	у подеревному зніманні
357, 1)	широколисті	Широколисті

Закінчення таблиці

1	2	3
366	зонтичні	парасолькові
394	Заболоченість по улоговинах	Заболоченість в улоговинах
Табл. 97	Рідколісся з порослю	Рідколісся з підліском
Табл. 97	Рідколісся з порослю Рідколісся з заростями чагарників	Рідколісся з підліском Рідколісся з чагарником
Табл. 101	Вологолюбне низькотрав'я по ділях	Вологолюбне... на ділях
413	Рабітничі	Робітничі
422	лісних кварталів	лісових кварталів

Більшість із наведених зауважень відноситься і до другої, текстової частини Умовних знаків. В Україні немає льодовиків, пустель тощо, але, на нашу думку, такі умовні знаки мусили б бути наведені у такому виданні. Адже відомо, що Україна має Антарктичну станцію, де є вічна мерзлота, льодовики. Її фахівці беруть участь в експедиціях у різних частинах світу, тому, поза усіляким сумнівом, вони мають розуміти і топографічні карти інших країн.

Відомо також, що кожен термін, кожне фахове слово мусить відповідати мовній і термінологічній нормі, тобто бути точним, чітко співвідноситися із поняттям, не мати синонімів, не позначати одночасно кількох понять, стилістично нейтральним, словотвірно мобільним, милозвучним тощо.

Як засвідчує аналізований матеріал, видані у 2001 році Умовні знаки містять численні відхилення від цих норм і, насамперед від норми мовної. Вона порушена на різних рівнях (лексичному, словотвірному, морфемному). Вважаємо, що українській науці не потрібно послуговуватися суржилом. „Умовні знаки...” вимагають численних поправок як суто фахових, так і філологічних.

1. Гудз. І.М., Літинський В.О. До питання про означення понять плану та карти. *Геодезичний моніторинг, геодинаміка і рефрактометрія на межі ХХІ століття*. – Львів, 1998. – С. 89–93.
2. Гиришберг М.А. *Геодезія*. – Ч.1. – М.: Недра, 1967. – 384 с.
3. Інструкція з топографічного знімання у масштабах 1:5000, 1:2000, 1:1000 та 1:500. ГНТКА – 2.04-02-98. – К., 1999. – 103 с.
4. Караванський С. Пошук українського слова та боротьба за національне „я”. – К., 2001.
5. Кияк Т.Р. До питання про „своє” і „чуже” в українській термінології // *Мовознавство*. – 1994. – №1. – С. 22–25.
6. Російсько-український геодезичний словник. – Вінниця, 1994.
7. Условные знаки для топографических планов масштабов 1:5000, 1:2000, 1:1000 та 1:500. – М.: Недра, 1989.
8. Глумачний словник української мови: У 4-х т. – К.: Аконт, 2000.
9. Умовні знаки для топографічних планів масштабів 1:5000, 1:2000, 1:1000, 1:500. – К., 2001.